

MAGYAR TÖRTÉNET.

NAGYSZABÁSÚ munkára, a magyar nemzet történetének kütfői alapon modern szempontból való megírására vállalkozott a budapesti egyetem két magyar politikai történeti tanszékének tanára: Hóman Bálint és Szekfű Gyula. Évtizedeken át folytatott hangyaszorgalmú előtanulmányok után éveken át minden erejüket ennek a nagy föladatnak szentelték.

Két kötet jelent meg belőle eddig, a hét kötetre tervezett egésznek első és negyedik kötete. Megszakítatlan emelkedést mutat az első, a nagy III. Bélának dicső koráig vezet el, reménytelen hanyatlás után a kétségbeesés kitöréséig, a mohácsi vész korától Bocskay fölkeléséig visz a beosztás szerint a negyedik kötet.

Előszavuk szerint kötelességet akarnak teljesíteni a szerzők: össze akarják foglalni a magyar történeti kutatás újabb eredményeit, miután évtizedek óta ilyen elkerülhetetlenül szükséges összefoglalás nem jelent meg. És valóban, összefoglalják e kutatások újabb eredményeit. Mint az épülő palota készenálló szárnyain megismeri mindenik mesterember a gyárából kikerült faragott köveket, vasalkatrészeket, táblaüveget, földéanyagot, úgy szemlélhetik az összefoglalásban a ma élő történetírói nemzedék tagjai saját, méltó keretbe foglalt alkotásaik elhelyezkedését a magyar történet hatalmas épületében.

Az olvasó pedig — laikus csakúgy, mint szakember — csodálkozva látja ezt az új történelmet. Úgy érezzük magunkat olvasása közben, mintha rég nem látott városban járnánk évtizedek multján. Hallottuk, hogy új híd épült, a folyópartot szabályozták, a hídon túl új városrész emelkedett, tudtuk, hogy parkirozták a régi vásárteret, megismerjük a régi helyet és otthon érezzük magunkat benne — de az összbenyomás teszi-e, vagy értesüléseink hiányossága, meglepően újnak és szépültnek találjuk a rég nem látott városképet.

Milyen sajátos hatást fog gyakorolni magyar közönségünkre az, hogy akkor, mikor már alig tudunk újabb ezer évben reménykedni, történetíróink ezeröttszáz évvel ajándékoznak meg a multba visszamenőleg. Nyelvészeink szorgalmas kutatásai alapján sikerült kideríteni, merre éltek, Hómantól «előmagyaroknak» nevezett őseink, akiknek története Krisztus előtt 500 évig vihető vissza! Az antropológia segített a honfoglaló magyarság faji összetételének vizsgálatában. Történetírói zsenialitás tisztázott számos más kérdést, történetírói zseniálitásnak sikerült határozott körvonalakkal megrajzolni a legendás hősnek képét, akiről vatesi megérzéssel zengte Vörösmartynk:

Zászlódat látom, Bulesu, s szemem árja megindul.

Amint Hóman összefoglalta mások eredményeit és saját régebbi kutatásai alapján írhatott a magyar honfoglalásról, a magyarok letelepüléséről, a Szent László-kori Gesta szépségeiről, úgy foglalta össze mások eredményeit, saját kutatásait a XVI. századra nézve Szekfű Gyulú. Takáts Sándor eredményeit

dicséri különösen a végvári életre vonatkozó adatok ismertetése, Révész Imrét a reformáció történetének új megvilágítása. Viszont Szekfünek legegyénibb műve a világi nagybirtok óriási jelentőségének fölismerése. A nagybirtokon nyugodott a nemzetvédelem, a művelődés, vallásügy, az ország belső békéje és fejlődése. Hazafias, vallásos, művelt és kötelességtudó nagyuraink voltak a nemzet vezérei abban a viharos században, tehetségtelen idegenekkel szemben önzetlen háttérbenmaradásukkal, egyszerű vitézek tömegének ők mutattak a világtörténelemben páratlan példát az önfegyelmében.

Hóman, mint ember, mint magyar, szerencsésebb volt a kor megválasztásában. Olyan időről írhatott, amely biztosan vezetett a nemzeti nagyság korához — Szekfü szerencsésebb volt, mint író, mert olyan korról írhatott, amelyben a kútfők maguk is sokszor művészi színvonalon állnak.

Sajátságos módon, régi tradíciókhoz nyúlnak vissza mindketten. Hóman például Anonymus kérdésében, az őstörténet számtalan vonatkozásában már régebben visszautasította az utóbbi évtizedek túlzó kritikájának kétségeskedéseit, Szekfü a törökellenes régi tradícióhoz tér vissza. Emlékezetünkbe idézi, hogy kétszáz éven át szakadatlan dulásaival a török vitte végbe azt az irtózatot pusztítást, amely nemzetünk lélekszámát messze hátravetette régebbi versenytársaitól, a török tette pusztává virágzó városaink és falvaink ezreit. Nyomatékosan figyelmeztet, hogy mai törökbarátságunk vissza ne tartson annak alapos kimutatásától, mit vesztettünk mi abban a vérzivataros korban és mit köszönhet nekünk Európa. Ma százszor nagyobb szükségünk van erre az erkölcsi tökére, mint bármikor ez előtt.

Szemrehányást tesz azért, amiért megfeledkezni látszottunk arról, hogy török elleni küzdelmeinkben a német birodalom, a Habsburgok és a pápák segítettek. A segítség — fájdalom — nem járt azonnal eredménnyel, kétszáz keserves évnek kellett elmúlnia a fölszabadításig.

Hóman több ízben számol be idegen hatásról, ezek közül a török beoltás annyira átszívódott a nemzet vérébe, hogy már alig is lehet eldönteni, mikor volt az és milyen mértékű. Fölszívta a szervezet a Szent István-kori nyugati oltást is, ellenben a mohácsi vész utáni kor magyar történelme az óriáskígyóra emlékeztet, amely saját emésztőképességéhez mérten igen nagy zsákmányt nyelt. Az I. Ferdinánd idejétől egyre gyakrabban és egyre nagyobb tömegben ideküldött idegen zsoldos sereg, az ország kormányzására szervezett új intézmények nem magyarosodtak el századokon át; végül ezek fenyegették az államalkotó magyarságot. Amint Hóman világosan szemlélteti Szent István törvényeiből a «vendégekre» és a törzsökös magyarokra vonatkozó részek különbségeit, úgy Szekfü gyönyörűen érzékelteti azt a folyamatot, amelyben az ide segítségül hívott és segítségül küldött idegen haderő itt benn ellenséggé válik.

Tökéletes emberi munka nincsen, nem lehet tökéletes a Hóman—Szekfü történelem sem. A hiányokról ítéletet mondanunk korai volna, mert egyes hiányolható részek a további kötetekben pótolhatók és bizonyára pótlást is nyernek, amint pl. Szekfü be is jelenti előre, hogy a török hódoltságra vonatkozó részt jobbnak látta a következő kötetre hagyni.

Széchenyi gúnyolódik azon honfitársaink fölött, akik csak gyűlölködni tudnak. Gyűlölik az arisztokráciát, a katonát, a városi polgárt, a kereskedőt, hasonmújével sem él békében, csak egyet szeret az ilyen, t. i. a hazát, vagy tulajdonkép — «mert ugyan mi a pusztá haza a benne lakó egyedek nélkül — a hazával mindig egybekevert saját drágalátos magát».

Hóman és Szekfű az ellenkező póluson vannak. Ők saját ígéretük szerint a magyar nemzet lelkének történetét akarják megírni, ehhez a virágszirom-érzékenységu tárgyhoz jogosan nyúlnak, mert szakértelemmel és szeretettel teszik.

Szekfű leszögezi, hogy végeredményben a Habsburgok voltak, akik a török halálos fojtogatásából kiszabadították nemzetünket. Ez tény, amit elvitatni nem lehet. A Habsburgok bűne az, hogy a szabadítást igen későre valósították meg; a közébeső századok alatt lassú gyarapodással 5 millióról 20 milliónyira emelkedhetett volna hazánk lakossága, e helyett lesüllyedt három millió alá!

Iszonyú pusztulás volt az!

Mátyás korában Angliának nem volt több lakosa, mint hazánknak és ma az angol nemzet a világ ura, népszáma szerte a földtekén tizenötszörösen mulja fölül a magyarok számát — mi pedig?

Mi pedig oda süllyedtünk, hogy magunk előtt is érthetlenné válik saját történelmünk.

Ezt okozta a török dúlás.

Ennek a borzalmas dúlásnak szakította végét a Habsburgok révén kapott segély. Tudom, hogy a segélynek nagy ára volt, tudja azt meg is írja Szekfű Gyula. Rámutat a dinasztia tagjai közt föl-fölbujánzó magyargyűlöletre, kezdve a szerencsétlen végű II. Lajos özvegyén, Márián és rámutat a dinasztia tehetségtelen tagjainak mulasztásaira, amelyek miatt olyan kétségbeesítően sokáig késett a fölszabadítás.

Az a hős, akiért fenntartás nélkül lelkesedni tud, akinek támogatóit rokonnak, ellenségeit idegennek tekinti, az a hős azonos Hóman Bálint hősevel, az a hős az egyetemes magyar nemzet.

Milyen lelkesedéssel állapítja meg Hóman: Tudatos volt Árpád honfoglalása, tudatos volt Szent István nyugati orientálódása, messzelátó László és Kálmán adriai politikája, a hanyatlás ideje nem a nemzet gyöngeségével, hanem királyaink kiskorúságával magyarázható. Milyen szenvedéllyel veszi védelmébe Szekfű a magyar katonát, a magyar főurat, milyen szeretettel ír a katolikus Hóman a Szent László korában még mindig Hadúrnak áldozó bús magyar pásztorokról, a pogány magyarok írásáról; milyen virágápoló gonddal gyűjti könyvének melegágyába Szekfű a protestáns kor irodalmának gyönyörű hajtásait!

Ez a két szerző nemcsak vallásában, nemcsak páratlan tudományos erudíciójában, nemcsak biztosan uralkodó áttekintésében, nemcsak nagyszerű előadásában kongeniális, hanem kongeniális a magyar nemzet összes életnyilvánulásainak szeretetében is.

Főntebb többször említettem, hogy főfeladatuk az újabb kutatások eredményének összefoglalása volt. Ők azonban sokkal régebbi és sokkal jelesebb kutatói a magyar történelemnek annál, semhogy ennyivel megelégedtek volna. Új megállapításokkal és új beállításokkal előre is viszik pozitív tudásunkat ebben az «összefoglaló» munkában. Ennél is sokkalta nagyobb érdemük a célkitűzés.

Külföldi egyetemeken szokás, hogy a tanár «iskolát» alapít. Egyik egyetem tanára a hadtörténelmet választja, tanítványai közt kiosztja azokat a tárgyakat, amelyekkel régebbi tudósok nem foglalkoztak. Így egy tanár körül a tudósoknak egész csoportja áll össze az évek folyamán egy kérdéscsoport tisztázására. A tudomány könnyen érthetően nagy hasznát látja ennek a

berendezésnek, de nagy hasznát látják ennek a tanítványok is. Jól megválasztott témára kapnak figyelmeztetést akkor, mikor még áttekintésük nem volt a tudomány tömkelegében és ha néhány év megfeszített munkája után a nyilvánosság elé lépnek eredményeikkel, a tudományos világ elismeréssel állapíthatja meg, hogy a fiatal kutató töretlen utakon járt, új eredményekkel gazdagította a tudományt.

Ennek a tudatos célkitűzésnek látjuk körvonalait a két kötet Függelékében. Régebbi íróink szokása : a lapalji jegyzetek halmozása épen olyan kellemetlen volt a laikus olvasónak, mint amilyen zavaró a tudós olvasóra e magyarázatok teljes elhagyása volna. Mindkét kívánság kielégítésére törekszik a mostan divatos eljárás követése : nem zavarják az olvasás folytonosságát a sokszor semmit sem mondó jegyzetek, hanem a kötet végén találja meg az olvasó a források jegyzékét. A *jegyzék* szó csak bizonyos mértékig helyes. Jegyzék, mert föl vannak jegyezve benne a forrásként használt művek, csak hogy nem szárazon, hanem kritikai megjegyzésekkel fűszerezve. A magyar historiografia történetét pótolják ezek a Függelékek.

Nem hallgathatjuk el, hogy a tárgyhoz méltó a két kötet kiállítása is. Illusztráció nincsen sok, de az kitűnően van összeválogatva és ízlésesen van kiállítva. Építészeti és iparművészeti műrecek, köztük a modern történeti regényeinkben annyiszor szereplő «násfák», egykorú képek reprodukciói díszítik a két kötetet, melyektől a nemzeti érzés elmélyülését, történetirodalmunk újabb lendületét bizakodással várhatjuk.

Török Pál.